

ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ КРИЗИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ОСНОВНИХ ЇЇ ВИДІВ

Мельниченко О.О., аспірант

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. *Погіршення господарського стану вітчизняних підприємств в умовах економічної та політичної нестабільності в країні обумовлює необхідність розробки науково-методичних засад з антикризового управління. Особливої уваги заслуговує визначення поняття кризи на підприємстві та виокремлення основних її видів. В статті автором на основі дослідження наукових джерел окреслено основні підходи до визначення поняття кризи як небажаного стану суб'єкта господарювання, наслідку невизначеності, порушення рівноваги у соціально-економічній системі, поштовху до оновлення та оптимізації системи, фази життєвого циклу підприємства, переходу до нового стану рівноваги в економіці. Автором пропонується власне визначення цього поняття, згідно якого криза на підприємстві - це його стан, що характеризується різким погіршенням господарських показників діяльності, викликаний загостренням протиріч підприємства з зовнішнім середовищем або у його внутрішньому середовищі, що спричинені невідповідністю виконання окремих бізнес-процесів підприємства, серед яких управління, маркетинг, постачання, виробництво, збут, проведення розрахунків, сучасним умовам господарювання, що різко змінилися внаслідок інноваційного або інформаційного розвитку. В статті на основі узагальнення літературних джерел автором розроблено класифікацію криз, що включає в себе найбільш вагомні ознаки для здійснення ефективного антикризового управління. До того ж в статті запропоновано виділити класифікаційну ознаку за стадіями операційного циклу підприємства. Результати проведеного дослідження мають лягти в основу розробки механізму антикризового управління на підприємстві в сучасних вітчизняних умовах господарювання.*

Ключові слова: *криза, криза на підприємстві, класифікація видів криз, протиріччя, зіткнення інтересів, операційний цикл*

ECONOMIC ESSENCE DETERMINATION OF "ENTERPRISE CRISIS" AND ITS MAIN TYPES CONCEPT

Olexandr Melnychenko, Post-graduate

Kharkiv National Automobile and Highway University

Summary. *The economic state of domestic enterprises worsening in the conditions of economic and political instability in a country stipulates the necessity of development the scientific and methodical principles of an anti-crises management. The special attention is deserved to determination of crisis concept on an enterprise and selection of its basic kinds. In the article by an author on the basis of scientific sources research it is outlined the basic approaches of crisis concept determination as undesirable state of subject of management, investigation of vagueness, unbalance, in the socio-economic system, to the shove to the update and optimization of the system, phase of life cycle of enterprise, transition, to the new consisting of equilibrium of economy.*

An author is offer his own determination of this concept, in obedience to which a crisis on an enterprise is its state which is characterized the sharp worsening of economic performance indicators, caused sharpening of contradictions of enterprise with an external environment or in his internal environment, that caused disparity of implementation of separate business-processes of enterprise, which a management, marketing, supply, production, sale, lead through the calculations, is among, to the modern terms of management, that sharply changed as a result of innovative or informative development. In the article on the basis of literary sources generalization an author develops the classification of crisis which includes for itself the most ponderable signs for realization of effective anti-crises management. Besides in the article it is suggested to select a classification sign after the stages of operating cycle of enterprise.

The results of the conducted research must underlie the development of mechanism of anti-crises management on an enterprise in the modern domestic terms of management.

Keywords: *crisis, crisis on an enterprise, classification of types of crises, contradiction, conflict of interests, operating cycle*

Постановка проблеми. В сучасних умовах, що характеризуються нестабільністю економічного та політичного стану в країні, багато суб'єктів господарювання опинилося в кризовому стані. Таке положення спонукає до пошуку ефективних заходів щодо виявлення, попередження та подолання кризових явищ на підприємстві. Тому розробка

наукових та практичних засад антикризового управління на сьогодні є актуальною. Насамперед, необхідно визначитися з економічною сутністю поняття кризи на підприємстві, її причинами, наслідками та видами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз результатів досліджень вітчизняних та закордонних вчених показав різносторонність поглядів щодо визначення поняття кризи. При цьому можна виділити негативний та позитивний підходи до визначення економічної сутності кризи. Прибічники негативного підходу, серед яких Мечлап Ф., Хеберлер Г., Бунятян М. А., Зомбарт В., Колісник М. К., Ільчук П. Г., Віблій П. І., Маркс К., Рудий К. В., Варга Є. С., Жарковська О. П., Бродський Б. Є., визначають кризу як загострення протиріч в економічній системі та її оточенні, небажаний стан, погіршення показників діяльності, результат невизначеності, господарський стан, що може призвести до краху підприємства. Але існує і інша думка, якої дотримуються Гайдар Є., Пацюк І. В., Галушко О. І., Акофф Р., Кейнс Дж. М., Барановський О. І., Ткаченко А. М., Єлець О. П., Чернявський О. Д., Шершньова З. Є., Оборська С. В., Туган-Барановський М. І., Богданов О. О., Чухно А. А., Скібіцький О. М., Коротков Е. М., згідно якої криза може привести до позитивних наслідків, що відбувається через оновлення економічної системи та її пристосування до умов сьогодення. Поняття кризи на підприємстві розглядали Манів З. О., Луцький І. М., Планкетт Л., Дейл Г., Шварц І. В., Гайворонська Ю. Є., Штангрет А. М., Шляхенко В. В., Лігоненко Л. О., Тарасюк М. В., Хіленко О. О., Маховка В. М., Гудзь Т. П., Подольська О. В., Сметанюк О. А., Ткаченко А. М., Калюжна Ю. В. Вчені порізно підходять до визначення цього поняття, називаючи кризу як загрозою функціонуванню підприємству, так і поштовхом до оптимізації його діяльності.

Складність поняття кризи на підприємстві сприяла появі цілої низки ознак та видів, за якими проводиться класифікація криз в антикризовому управлінні. Дослідженнями видів криз займалися такі вчені, як Шершньова З. Є., Оборська С. В., Лігоненко Л. О., Тарасюк М. В., Хіленко О. О., Маховка В. М., Ткаченко А. М., Калюжна Ю. В., Беляєв А. А., Коротков Е. М., Пилипчук В. В., Жарковська О. П., Бродський Б. Є., Маренков Н. Л., Касьянов В. В., Топій І. І., Кіндрат І. Ю., Тур О. В., Вовк В. Я., Степаненко О. П., Майборода О. Є., Грищенко О. В. Різноманіття поглядів щодо визначення видів криз викликає необхідність їх узагальнення та розробки класифікації відповідної до реалій сучасної вітчизняної економіки

Невирішені складові загальної проблеми. Можна стверджувати, що незважаючи на достатню кількість публікацій щодо визначення поняття кризи на підприємстві та класифікації її видів, єдиного підходу до вирішення цих проблем не має.

Формулювання цілей статті. Метою статті є узагальнення основних підходів до визначення поняття кризи на підприємстві й класифікації її видів та їх уточнення відповідно до сучасних економічних реалій.

Виклад основного матеріалу дослідження. З грецької мови «криза» перекладається як поворотний пункт, вихід, різкий, крутий перелам, тяжкий перехідний стан. Криза в економіці розглядалася вченими насамперед як значене погіршення економічних взаємовідносин у суспільстві, як негативне явище, що загрожує функціонуванню економічних систем, як припинення економічного зростання та обернення його на спад. Проте, такий погляд не завжди є вірним, оскільки кризу можна розглядати й як фазу циклу економічного розвитку, що характеризується досяганням піку добробуту, за яким неминуче слідуватиме падіння, що обумовлює неможливість функціонування за старими принципами. Тому кризу можна розглядати й як поштовх до встановлення нових взаємовідносин, розвитку, впровадження інновацій. Узагальнення поглядів вчених на поняття «криза» наведено в табл. 1.

Поняття «кризи на підприємстві» вчені трактують перш за все через її негативні наслідки. Манів З. О. та Луцький І. М. стверджують, що економічна криза підприємства виникає тоді, коли воно з прибуткового стає збитковим [8]. Планкетт Л. та Дейл Г. визначають кризу як розходження між бажаним і реальним станом об'єкта управління [9]. Шварц І. В. вважає, що криза підприємства - безпосередня загроза його функціонуванню, що може проявлятися у фінансовому, організаційному та інших аспектах діяльності підприємства [10]. Проте, такі твердження вказують на кризу, як вже на звершений факт, що спричинив значне погіршення господарської діяльності підприємства, а для забезпечення ефективного управління необхідним є визначення й причин виникнення кризи та можливостей її попередження. Гайворонська Ю. Є. визначає кризу підприємства як вияв протиріч між показниками розвитку структурних елементів всередині підп-

риємства та/або елементів зовнішнього середовища, які ставлять під загрозу подальший розвиток підприємства [11].

Таблиця 1 - Визначення поняття «криза» [складено автором за даними 1-7]

Автор	Сутність поняття «криза»
Мечлап Ф., Хеберлер Г., Бунятян М. А., Зомбарт В.	Небажаний стан економічних взаємовідносин, погіршення життєвого рівня населення, фінансова напруга, банкрутство підприємств. Тобто криза проявляється у погіршенні економічних показників та загрозі функціонування держави та окремих суб'єктів господарювання
Колісник М. К., Ільчук П. Г., Віблій П. І.	Ситуативна характеристика, яка є наслідком невизначеності у внутрішньому та зовнішньому оточенні суб'єкта
Маркс К., Рудий К. В., Варга Є. С., Жарковська О. П., Бродський Б. Є.	Порушення рівноваги у функціонуванні системи, виникнення суперечливих інтересів і їх зіткнення, загострення взаємовідносин, насильницьке вирішення протиріч
Гайдар Є., Пацюк І. В., Галушко О. І., Акофф Р.	Процес, що призводить до оновлення, оптимізації системи або її знищення, сприяє адаптації до нових умов господарювання
Кейнс Дж. М., Барановський О. І., Ткаченко А. М., Єлець О. П., Чернявський О. Д.	Переломна подія, яка має негативні або позитивні наслідки й сприяє розвитку, потребує від системи нового реагування
Шершньова З. Є., Оборська С. В., Туган-Барановський М. І.	Період порушення рівноваги, закінчення фази підйому і початок фази скорочення, є вихідною фазою економічного циклу
Богданов О. О., Чухно А. А., Скібіцький О. М., Коротков Е. М.	Форма розвитку економіки, необхідна фаза в житті будь-якої системи, коли потенціал попередньої минулої динаміки вже вичерпано і система або переходить в якісно новий стан, або гине, перехід до нової рівноваги в економіці

З цього твердження випливає, що основною ознакою кризи можна вважати порушення взаємозв'язку окремих функціональних підрозділів підприємства один з одним, а також невміння підприємства оцінювати стан зовнішнього середовища та корегувати свою діяльність згідно його умов. Аналогічної думки додержуються й Штангрет А. М. та Шляхенко В. В., наголошуючи, що для підприємства важливо налаштувати свою діяльність згідно до ринкової ситуації, на їх думку криза - накопичення розбіжності між структурою, обсягами діяльності, процесами підприємства та ринковою ситуацією, що призводить до подальшого нарощування кількості кризових явищ і погіршення фінансового стану [12]. Проте, такі проблеми можуть бути викликані неефективністю управління підприємства чи недосконаліми маркетинговими дослідженнями. Лігоненко Л. О., Тарасюк М. В., Хіленко О. О. визначають кризу, як пошкодження внутрішніх механізмів підтримки адаптивності, гнучкості та сталості, які забезпечують підтримку рівноважного стану підприємства [13]. Тобто криза розглядається як порушення певного стану рівноваги підприємства з зовнішнім середовищем. А Василенко В. О. вважає, що криза - це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі (організації), що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі [14]. Це визначення говорить про внутрішні протиріччя окремих структурних елементів підприємства між собою. Цю думку розвиває Маховка В. М., визначаючи кризу як максимальне загострення протиріч у системі управління підприємства під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, що не дозволяє забезпечити його ефективне функціонування, реалізувати господарську діяльність на принципах самоокупності та самофінансування, досягати поставлених цілей і потребує зміни традиційних підходів до процесу управління для формування ключових факторів успіху [15]. Наведені твердження вказують на загострення протиріч як головну причину кризи, проте, не вказують чому саме вони виникають. Гудзь Т. П. розглядає кризу, як дисбаланс фінансової рівноваги підприємства, породжений циклічним розвитком, що веде до знецінення власного капіталу за відсутності адекватних антикризових заходів [16]. А Подольська О. В. говорить, що криза на рівні

підприємства - це форма порушення параметрів життєздатності підприємства, яка проявляє себе протягом певного періоду, характеризується закономірністю та циклічністю виникнення на різних етапах життєвого циклу підприємства, обумовлюється накопиченням протиріч у межах господарської системи та в перебігу її взаємодії з зовнішнім оточенням, має певні наслідки для можливостей його функціонування та розвитку [17]. Тобто вчені наголошують на циклічній природі кризових явищ. Розглянуті визначення поняття «криза» вказують лише на її негативний бік для підприємства, що проявляється в зниженні обсягів реалізації, погіршенні фінансового стану, порушенні господарських зв'язків. Але через кризові явища можна досягти і розвитку підприємства. Неможливість функціонування за старими принципами спонукатиме керівництво до пошуку нових можливостей та зв'язків. Сметанюк О. А. стверджує, що криза підприємства виступає як сукупність ситуацій, викликана екзо- та ендогенними факторами, яка порушує рівновагу системи підприємства та з часом може приводити до зміни організаційного, економічного та виробничого механізму функціонування [18]. Ткаченко А. М. та Калюжна Ю. В. вважають, що криза – об'єктивний процес якісних та кількісних змін, які, зазвичай, призводять до потенційно негативних результатів діяльності у разі неспроможності підприємства адаптуватися до нових умов та розвиватися, або при успішному менеджменті до оптимізації діяльності організації, якщо існують можливості, час на реагування та прийняття відповідних мір [19]. Тому, до яких наслідків призведе криза на підприємстві залежатиме від того, які міри здійснить керівництво для її подолання та пристосування до нових умов господарювання.

Сьогодні важливим є розуміння того, що криза виникає на стадії життєвого циклу підприємства, коли фаза зростання змінюється падінням головних господарських показників підприємства. Проте, в реаліях господарювання, що характеризуються швидкоплинними умовами ведення бізнесу, ринковою кон'юнктурою, науково-технічним прогресом та віртуалізацією економіки, підприємство вже може розвиватися не за класичною схемою життєвого циклу, а за зовсім іншими принципами. Як показує практика в еру інформаційного суспільства важливим є постійне відстеження новацій та активне впровадження їх у діяльність підприємства, змінюючи не тільки характеристики продукції, а й організацію бізнесу, фінансову політику, відносини з покупцями тощо. Тому доцільно розглядати кризові явища на підприємстві в розрізі не його життєвого циклу, а в розрізі його бізнес-процесів.

Можна сказати, що криза на підприємстві - це стан підприємства, що характеризується різким погіршенням господарських показників його діяльності, викликаний загостренням протиріч підприємства з зовнішнім середовищем, або у його внутрішньому середовищі, що спричинені невідповідністю виконання окремих бізнес-процесів підприємства, серед яких управління, маркетинг, постачання, виробництво, збут, проведення розрахунків, сучасним умовам господарювання, що різко змінилися внаслідок інноваційного або інформаційного розвитку. Криза - необхідність переосмислення та переорганізації виконання окремих бізнес-процесів у відповідності з поточними умовами господарювання, що сприятиме подальшому розвитку підприємства.

Для успішного виявлення та подолання кризових явищ на підприємстві необхідно є їх класифікація. Аналіз літературних джерел показав наявність різноманіття підходів до класифікації криз та досить велику кількість класифікаційних ознак. Узагальнення джерел [5, 13, 15, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31] дозволило розробити найбільш доцільну класифікацію з точки зору кількості класифікаційних ознак та їх важливості в антикризовому управлінні підприємством (табл. 2). Крім того, слід зазначити, що на вітчизняних підприємствах виникнення криз сьогодні найчастіше пов'язано із труднощами з реалізацією продукції, зважаючи на розірвані міжнародні економічні зв'язки та зниження платоспроможного попиту всередині країни. Також труднощі з укладанням міжнародних угод та коливання валютного курсу спричинили ускладнення з своєчасним постачанням сировини та матеріалів на підприємства, що негативно впливає на стан виробничих запасів. Ще однією проблемою є погіршення платіжної дисципліни та підвищення кредиторської та дебіторської заборгованості на тлі економічної та фінансової нестабільності в Україні. Тому вважаємо доцільним виділити ще одну класифікаційну ознаку - за стадіями операційного циклу підприємства, що включатиме такі види криз - кризи формування запасів, кризи виробництва, кризи реалізації, кризи розрахунків. Криза формування запасів - криза, що виникає в результаті загострення протиріч підприємства, його постачальників та митних органів з приводу цін, кількості та якості сировини та матеріалів, що поставляються, а також можли-

вості й економічної доцільності їх ввезення на територію України. Криза виробництва - криза, що виникає в результаті невідповідності технічної й технологічної оснащеності підприємства нормам, що забезпечать випуск продукції у визначеній кількості та якості. Криза реалізації - криза, що виникає в результаті невідповідності ціни, якості та кількості продукції, що випускається, потребам споживачів, їх купівельній спроможності та ємності ринку. Криза розрахунків - криза, що виникає в результаті загострення протиріч між підприємством, що бажає реалізувати продукцію за встановленими ним цінами з терміною оплатою, та споживачами, що не здатні оплачувати вартість продукції у короткий період часу.

Таблиця 2 - Класифікація видів криз

Класифікаційна ознака	Види криз
за сферою походження	економічні, соціальні, політичні, організаційні, психологічні, технологічні, інформаційні, адміністративно-законодавчі
за сутністю	природні, суспільні, екологічні
за рівнем виникнення	глобальні, державні, регіональні, міжгалузеві, галузеві, підприємства, локальні
за ступенем прозорості	потенційні, приховані, явні
за характером виникнення	штучні, стихійні
за часовою характеристикою	короткострокові, середньострокові, довгострокові
за випадковістю	випадкові, закономірні, циклічні
за джерелами виникнення кризи відносно підприємства	внутрішні, зовнішні
за причиною виникнення	спричинені невизначеністю, суб'єктивними чинниками, недостатньою інформацією
за масштабом прояву	загальні, локальні
за стадією життєвого циклу підприємства, на якій виникла криза	кризи росту, стагнація, занепад
за можливістю передбачення	передбачувальні, несподівані
за можливістю управління	керовані, некеровані
за можливістю поборення	переборені за допомогою внутрішніх сил, переборені за допомогою зовнішніх сил, непереборні
за інтенсивністю дії	сповільнені, інтенсивні, реактивні
за ступенем розгортання кризового стану	початкові, наростаючі, спадаючі, депресуючі
за ступенем впливу на діяльність підприємства	легкі, важкі, катастрофічні
за впливом на зв'язки підприємства	з'єднувальні, роз'єднувальні
за характером наслідків	руйнівні, послаблюючі, стимулюючі, загострення, різкого падіння, м'якого виходу, причини нових криз, стримуючі
за цілями підприємства	стратегічні, результатів, ліквідності, банкрутства
за специфічними функціями	стратегічного менеджменту, маркетингу, персоналу, інновацій, інформаційного забезпечення, операційної діяльності
за стадіями операційного циклу	формування запасів, виробництва, реалізації, розрахунків

Висновок. В результаті дослідження підходів до визначення сутності кризи та врахування актуальних проблем вітчизняних підприємств дозволили надати авторське визначення поняття «криза на підприємстві», що на відміну від існуючих розглядає її в розрізі окремих бізнес-процесів підприємства. Такий підхід до кризових явищ на підприємстві дозволить здійснювати антикризове управління як переосмислення та реорганізацію виконання окремих бізнес-процесів у відповідності з поточними умовами господарювання. Також нами було розроблено класифікацію видів криз на основі узагальнення результатів досліджень вчених-економістів та врахування сучасних умов го-

сподарювання. Нами пропонується доповнити існуючу класифікацію ознакою «за стадіями операційного циклу», що дозволить підприємству виявити кризові явища, пов'язані з виробництвом та реалізацією продукції, на ранніх стадіях та запобігти їх розгортанню.

Перелік посилань.

1. Хеберлер Г. *Процветание и депрессия. Теорет. анализ циклич. колебаний* ; пер. с англ. О. Г. Клесмет. Ред. Ф. А. Хабинская. – М.: Изд. иностр. лит., 1960. – 234 с.
2. Бунятян М. А. *Экономические кризисы. Опыт морфологии и теории периодических экономических кризисов и теории конъюнктуры* / М. А. Бунятян. – М.: Тип. Мысль, 1915.– 303 с.
3. Колісник М. К. *Фінансова санація і антикризове управління підприємством* : [навч. посіб.] / Колісник М. К., Ільчук П. Г., Віблій П. І. – К. : Кондор, 2007. – 272 с.
4. Маркс К. *Избранные сочинения. В 9-ти томах* / К. Маркс, Ф. Энгельс. Т. 7. – М. : Политиздат, 1987. – 811 с.
5. Шершньова З.Є. *Антикризове управління підприємством* : навч.-метод. посіб. для самот. вивч. дисц. / Шершньова З.Є., Оборська С.В. - К. : КНЕУ, 2004. — 196 с.
6. Дацюк І. В. *Сутнісна характеристика кризи підприємств* / Дацюк І. В. //Технологія і техніка друкарства. — 2010. — № 2(28). — С. 165—170.
7. Чухно А. *Сучасна фінансово-економічна криза : природа, шляхи і методи її подолання* / А. Чухно // *Економіка України*. – 2010. – № 1. – С. 4-18.
8. Манів З.О. *Економіка підприємства* : навч. посіб. / Манів З.О., Луцький І.М. – К.: Знання, 2004.– 580 с.
9. Планкетт Л. *Выработка и принятие управленческих решений* / Планкетт Л., Дейл Г. – М.: Экономика, 1984.– 196 с.
10. Шварц І.В. *Механізм забезпечення ефективності антикризового управління підприємством (на прикладі машинобудівних підприємств)* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (машинобудування)» / І.В. Шварц. - Хмельницький, 2008. - 25 с.
11. Гайворонська Ю.Є. *Методичні основи функціонування механізму антикризового управління підприємством* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 010203 «Економіка» / Ю.Є. Гайворонська. - К., 2006. - 22 с.
12. Штангрет А.М., Шляхенко В.В. *Теоретико-методологічні аспекти розвитку кризи на промислових підприємствах* // *Економіка: проблеми теорії та практики* : збірник наукових праць. - 2006. - Вип. 220. - Том 1. – С. 71–80.
13. Лігоненко Л.О. *Антикризове управління підприємством* : навч. посіб. / Лігоненко Л.О., Тарасюк М.В., Хіленко О.О. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005.– 377 с.
14. Василенко В.О. *Антикризове управління підприємством* : навч. посібник / Василенко В.О.. – К.: ЦУЛ, 2003.– 504 с.
15. Маховка В.М. *Формування системи антикризового управління туристичними підприємствами* : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / В.М. Маховка. - Полтава, 2015. - 277 с.
16. Гудзь Т.П. *Система раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств* : монографія / Т.П. Гудзь. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2007. – 166 с.
17. Подольська В.О. *Фінансовий аналіз*: навч. посібник / Подольська В.О. - К. : Центр навчальної літератури, 2007. - 488 с.
18. Сметанюк О.А. *Діагностика фінансового стану підприємства в системі антикризового управління* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація та управління підприємствами» / О.А. Сметанюк. - Хмельницький, 2006. - 22 с.
19. Ткаченко А.М. *Криза: сутність, класифікація та причини виникнення* / Ткаченко А.М., Калюжна Ю.В. // *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. - 2013. - Вип.1. - Т.1. - С. 122 - 126.
20. Беляев А.А. *Антикризисное управление* : учебник, 2-е издание / Беляев А.А., Коротков Э.М. - М : ЮНИТИ, 2011. - 311 с.
21. Пилипчук В.В. *Антикризисное управление* / В.В. Пилипчук. - Владивосток : ТИДОТ ДВГУ, 2012. - 123 с.
22. Жарковская Е.П. *Антикризисное управление* / Е.П. Жарковская, Б.Е. Бродский. - М. : Омега-Л, 2004. - 336 с.
23. Маренков Н.Л. *Антикризисное управление* / Н.Л. Маренков, В.В. Касьянов. Серия «Высшее образование». - М. : Изд-во «Феникс», 2004. - 512 с.

24. Антикризисное управление ; под ред. Э.М. Короткова. - М. : ИНФРА-М, 2003. - 432 с.
25. Топій І.І. Теоретичний підхід до трактування поняття «криза» та виокремлення притаманних їй особливостей / Топій І.І., Кіндрат І.Ю. // Економічний простір. - 2013. - №71. - С. 84 - 91.
26. Тур О.В. Категорії криза і криза підприємств та фактори її зниження / О.В. Тур // Наукові праці НУХТ. - № 51. - С. 206 - 214.
27. Ситник Л.С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економіки» / Л.С. Ситник. - Донецьк, 2002. - 39 с.
28. Вовк В.Я. Вибір стратегії антикризового управління (на прикладі комерційного банку) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / В.Я. Вовк. - Харків, 2004. - 21 с.
29. Степаненко О.П. Економіко-математичні моделі і методи антикризового управління підприємством : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / О.П. Степаненко. - Київ, 2005. - 26 с.
30. Майборода О.Є. Розвиток методичного забезпечення антикризового управління на підприємстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація та управління підприємствами» / О.Є. Майборода. - Харків, 2006. - 19 с.
31. Грищенко О.В. Класифікація кризових явищ в економіці та місце в них промислових криз / Грищенко О.В., Проноза П.В. // Бізнесінформ. - 2012. - №12. - С. 49 - 53.

Стаття надійшла: 07.06.2015 р.
Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

